

מראי מקומות - ראש השנה

מראי מקומות מפעל עמוד וחזרה

ב.

א. באחד בניסן ראש השנה למלכים

פירש רש"י שטעם מנין השנים בשטרות לפי שנות המלכים משום שלום מלכות. והתוס' הקשו שהרי משנתנו מדברת במלכי ישראל, ושלוש מלכות הוא לגבי מלכי האומות. ועוד, שלגבי גיטין שמבואר בגמרא בגיטין שהוא משום שלום מלכות, מבואר שאם מונה למלכות יון או רומי השטר פסול, ולגבי שטרות מבואר בע"ז, שבגולה אין מונין אלא למלכי יון בלבד. על כן כתבו התוס' שרק בגט שהוא דבר גדול וחשוב שייך שלום מלכות, ולא בשאר שטרות. והריטב"א כתב, שאף שבמלכי ישראל אין חשש שלום מלכות, מ"מ מנהג קדמון היה למנות בשטרות למלכים משום שלום מלכות, ולכך פעמים שנהגו כן גם במלכי ישראל. וכתב שבמלכי האומות אם אינו מונה לשנותם הוא פסול בין בשטרות ובין בגיטין. ובחידושי הר"ן כתב, שמתחילה היו רגילים למנות למלכי ישראל משום חשיבותם וגדולתם, ומחמת זה היו צריכים למנות גם למלכי אומות העולם משום שלום מלכות, כיון שידעו שהיו עושים כן למלכי ישראל, אם לא יעשו כן גם למלכי האומות, היו מקפידים.

ב. למלכים

פירש רש"י, וקבעו חכמים אחד בניסן לתחילת שנתו, אפילו אם עמד בשבת או באדר. וכתבו החכמת מנוח והחשק שלמה שמה שנקט רש"י שבת או אדר, היינו משום שיש הסובר שיום אחד בשנה חשוב שנה, ולזה כתב אדר, ויש הסובר שלוששים יום בשנה חשוב שנה, ולכך נקט שבת.

ג. באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה

כתב הרמב"ם (בכורות פ"ז ה"ה) 'יראה לי שאם עישר בהמה משנה על שנה הרי זה מעשר מפני חומרת הקדשים, שהרי לא הקפידה תורה על מעשר בהמה בפירוש שיהיה שנה שנה'. והטורי אבן באבני מילואים הקשה, שהרי כל דיני ר"ה שבמשנתנו הם לעיכובא, ומדוע מעשר בהמה שונה, ועיין שם מה שכתב ליישב. והרשב"ש כתב, שגם לפי הרמב"ם חמש של שנה אחת עם חמש של שנה אחרת אינם מצטרפים אף בדיעבד, ולפי זה גם דין ר"ה למעשר בהמה הוא לעכובא [אבל בהמה שכבר התחייבה בשנה זו יכול להפרישה על בהמות שהתחייבו בשנה שעברה].

ד. באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין וליובלות

וכו' באחד בשבת ראש השנה לאילן וכו'

הרמב"ם בפירוש המשניות כתב, שהנפק"מ האם ר"ה לאילנות הוא ר"ח או ט"ו בשבת הוא לענין הדין שאין מעשרין מן החדש על הישן, וכמש"כ רש"י, ועוד כדי לדעת באיזה שנה משנות השמיטה הוא לענין אם חייב ליתן מעשר שני או מעשר עני. ויש לדון לענין שמיטה עצמה וקדושת שביעית, האם תלוי בא' תשרי, כמו שאר דיני שמיטה, או שדין האילנות הוא שר"ה שלהם בשבת לגבי כל הדינים, ובכללם דיני שמיטה. וברמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"ט) כתב הדין שאחד בתשרי הוא ר"ה לשמיטין ויובלות, ובכלל הדינים גם פירות האילן, ומבואר שלגבי שמיטה גם פירות האילן דינם בא' בתשרי. אבל בדברי הר"ח לקמן (טו) מבואר, שגם לגבי שמיטה ר"ה לאילנות הוא ט"ו בשבת.

ה. לשמיטין וליובלות

פירש רש"י, משנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה. והעיר הטורי אבן, מדוע הוסיף רש"י תיבות 'מן התורה', וביאר שלכאורה הוא משום שהוקשה לו, שהרי אסור לחרוש ולזרוע בשדה לכן מפסח של שנה שישית, ובשדה אילן מעצרת, ולכן פירש את המשנה מן התורה. אבל עדיין קשה, דכבר שלושים יום קודם תשרי אסור לחרוש מהלכה למשה מסיני, וא"כ דברי רש"י קשים ממה נפשך. ועל עיקר הערה זו שנאסר קודם לכן, כתב הטורי אבן ליישב, שלגבי קצירה אין כלל דין תוספת שביעית.

ו. למלכים למאי הלכתא

פירש רש"י, מדוע קבעו יום מיוחד למנין המלכים, נאמר שכל מלך תתחיל שנתו מיום שעמד בו. והקשה הפני יהושע, איך שייך לומר שקבעו יום מיוחד למנין המלכים משום שטרות מוקדמין, הרי מקור הדבר הוא מפסוקים.

ובחידושי הר"ן פירש, ש'למאי הלכתא' הוא כפשוטו, למאי נפק"מ, והתשובה היא לענין שטרות. אבל לכאורה קשה, שא"כ מדוע הוצרכה הגמרא לומר נפק"מ לענין פסול שטר מוקדם, ולא אמרה כפשוטו לענין לקוחות, שצריכים לדעת האם המכירה היא קודם ההלוואה או לא. אך אם שאלת הגמ' היא מדוע צריך יום מיוחד, י"ל שהנפק"מ היא רק לענין שטר מוקדם, אבל לגבי לקוחות אין חשש, משום שיטענו הלקוחות שצריך להביא ראיה ששטר קודם. משא"כ בשטר מוקדם, שייך לחוש לאותו טעות, וכמו שביאר רש"י. ומפני זה ביאר הריטב"א כפירוש רש"י.

ומה שהקשה הפני יהושע שלמדו זאת מהפסוקים, תירץ הערוך לנר (ע"ב), שמהפסוקים לא שמענו אלא מלכות שלמה, ושאלת הגמרא היא לגבי כל מלכויות ישראל, וכיון שתירצו שתקנו כן משום שטר מוקדם, הקשו שא"כ מדוע דוקא ניסן, וע"ז תירצו שכיון שלגבי שלמה היה בניסן, תקנו כן גם לשאר המלכים.

ז. לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמין וכו'

פירש רש"י, שהנפק"מ בכך שהוא יום קבוע, כשאינו ידוע האם השטר מוקדם או לא. ודייקו התוס' מדברי רש"י שאם אין ידוע אם השטר מוקדם או לא, מספק מחשיבים אותו כמוקדם ואין לגבות בו אלא כמלוה על פה. אבל התוס' חולקים וסוברים שאין לנו לפסול שום שטר מספק.

ובחי' מרן רי"ז הלוי (קה"ח, עמ' ח) ביאר שיטת רש"י, שהכלל שאין פוסלין שטר מספק הוא משום ההלכה שעדים חתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד. וכל זה רק במה שנוגע לעצם העדות, שכיון שנעשה כמי שנחקרה בב"ד, א"כ אין שייך לפסולו מספק, אבל אם אין הספק נוגע לעצם העדות, חוזרים לכלל שהמוציא מחברו עליו הראיה. וכיון ששיטת רש"י בב"מ (והובא בתוס' כאן ד"ה שטרי) שאפילו שטר מוקדם כשר לגבות מנכסים בני חורין, נמצא שלעולם העדות קיימת אפילו על הצד שהוא מוקדם, וא"כ אין עדות השטר פסולה מספק, אלא שאי אפשר לגבות בשטר ממשעבדי מספק [וגם התוס' לשיטתם, שחלקו על דברי רש"י בב"מ, וסוברים שהוא פסול לגמרי, וא"כ כשאמרו שהוא מוקדם, נמצא שהעדות בטילה לגמרי, וע"כ אין מבטלין השטר מספק].